

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi római kath. irodalmi társulat heti közlönye.

Megjelenik minden szombaton. — A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják. — Nemtagok részére előfizetési díj: egészévre 4 frt, félévre 2 frt, negyedévre 1 frt

Ugy a lap szellemi részét illető cikkek, mint az előfizetési pénzek a „Közművelődés“ szerkesztőségének Gyulafehérvárra a várba küldendők.

Az emberi nem egységéről.

(Folytatás.)

III. A finn osztály az észak-turáni vagy ural-altaji nyelvcsaládnak egy ága; a négy t. i. a tunguz, mongol, török és finn osztályokból, ezeknek közös eredetét bizonyítja sok turáni számnév, névmás, sok közös gyök és egész szavak is, melyeket felfedeztek a turáni törzsnek legtávolabb ágaiban is. Az árja és turáni nyelvek között, hogy Müllerral fejezzük ki magunkat, olyan a különbség, mint a jó és rossz mozaik között; az árja szavak, mintha csak egy daraból készültek volna; a turáni szavak világosan mutatják a varrásokat és rovátkákat, a hol az apró kövek össze vannak ragasztva. Az egyedüli jellemző és állandóan maradandó turáni vonás, hogy a gyök soha nem homályosul el; az árja nyelvekben levő declinatio és consiugatio szerint való módosulások eredetileg szintén az agglutinatio által voltak kifejezve. A mi különösen a finn osztályt illeti, ez ismét négy alosztályt foglal magában, és ezek: a csud, bolgár, permi és ugor; az ugor pedig magában foglalja a vogulok, osztyákok és a magyarok nyelvét. Hogy a magyar és finn eredetű nyelvek hasonlítanak egymáshoz, az már régen vétetett észre; különben a magyar és az ugor-finn nyelveknek egymással való rokonságát nyelvészetileg először Gyarmathi bizonyította be 1799-ben. A finn nyelvekkel az eszt nyelv áll legközelebbi rokonságban. Sokkal gyérebbek ugyan a nyomok, melyek ezen nyelveknek egymáshoz való rokonságát bizonyítják, mint más családoknál; de ezek aztán szükségkép rokonsági döntő erővel bírnak. Hogy mily közeli rokonságban állnak ezen nyelvek az árja és sémi családokkal, onnan kitűnik, hogy némely nyelvészek csak e két t. i. az

árja és sémi nyelvcsaládot különböztetik meg, és minden más nyelvet e kettőbe osztanak be. Noha a nyelvtani szerkezet különböző ezen két nyelvcsaládban, de azért lehet mind a kettő egy forrásból eredő, de szétágazó folyam. A legegyszerűbb alakokra visszavitt sémi gyökök és az árja nyelvek gyökei közt tett összehasonlítások által több mint valószínű lett, hogy az anyagi elemek, melyekből mind a ketten kiindultak, eredetileg ugyanazok voltak. »Nabukodnezárnak szokása volt, hogy rá nyomatta nevét minden egyes téglára, melyet uralkodása alatt hatalmas palotáinak építésénél használtak. Ezek a paloták romba dőltek, de a romokból elhordták a régi anyagokat és bolólok új városokat építettek; és mikor Rawlinson Henrik a mai Bagdad város falait vizsgálta, minden téglán megtalálta azon királyi bélyegnek nyomait. Ugyanezt találjuk, ha vizsgáljuk a mai nyelvek épületét; ezek is régi nyelvek romjaiból vett anyagokkal épültek fel, és ha pontosan vizsgáljuk, minden egyes szó világosan feltűnteti azt a bélyeget, melyet eleinte nyomtak rá az árja és sémi nyelvországok megalapítói.«*) Az áfrikai nyelvek között is a naponkinti kutatás mindinkább új hasonlóságot fedez fel.

Igy állapított meg a tudomány bizonyos nyelvcsaládokat, melyeknek körébe ígattott sok eddig önállónak gondolt nyelvet. Itt látjuk, hogy az egyik ész a másiknak romlásán dolgozik; és mégis mily szép fokozatos rend van az egészben! S mint a tisztább és melegebb napfény a nyár megérkezését hirdeti, úgy hirdették a lángelmék egy új rendszer jövését s mint a szorgalmas hangyák mindnyájan egész tehetségök szerint igyekeztek a nagy munkában részt venni, látni ohajtván benne a titokteljes

*) Müller M. i. m.

eredményt; — a nélkül, hogy ők a mű felépítésénél a művész szerepét játszani akarták volna, tudván, hogy az egészben egy fensőbb titkos kéz dolgozik, ki még a rossz szándéku törekvéseket is úgy tudja intézni, hogy azokból az igazságra új fény derüljön.

A nyelvbuvárok két részre oszlanak; némelyek a nyelv rokonságát szavakban (lexical), mások a nyelvtanban (grammatical) keresik, mely két módot Klaproth így foglalja össze: „a szavak anyagát vagyis tárgyát teszik a nyelvnek, a nyelvtan ugyanannak csak szabása vagy alakja“. A nyelv alakja elválaszthatatlan anyagától, s egy nyelvtan sem tölthető más nemzetre, hacsak az anyagát is föl nem veszi. Tévednek a nyelvészek, midőn a nyelvet azon czélból taglalják, hogy annak eredeti alakjára jöhessenek; — például, ha a zsidót kezdjük taglalni, akkor ennek igeragozása csupa névmási képzőkre oszlanék, melyek az ige alapformájához járultak; majdnem így lehet bonczolni több tagu szavait is, s így egytagu szókból álló nyelv van előttünk, mint a chinai. Minden nyelv az ugynevezett fejlődési korszakban csak simaságot, gazdagságot, s változatos rönkdátot nyer, de faji különbsége, életelve, lelke nem változik soha. A társadalom előhaladtával minden mesterség tökéletesbül, csak a nyelvek nem, s mióta azokról tudomásunk van, lényeges elemmel egy sem gazdagodott. A sémi nyelvek századok óta összekötetésben állottak más nyelvekkel, s még is több idő most sem képeztetik bennök. Amerika némely vad lakosainál két igeformát találunk, melyek közül egyik az időt, másik egyszerűen az alany és tárgy közti viszonyt jelenti. A nyelvtani formákat nem veheti át egyik nyelv sem a másikból; mert minden újítás, melyen a nyelv emberi emlékezet óta keresztül ment, csupán arra szorítkozik, hogy egy más nyelvből valamely szót kölcsönözzünk, vagy az elavultat föleszítjük, vagy pedig a nyelvsz okott elemeiből képezzünk egyet. Az ember nem szokta feltalálni a nyelvet, sőt inkább igen nagy gondossággal őrzi a már meglevőt, ha nem is minden mellékes csekélysegeiben, de legalább, hogy megtarthassa sajátágaiban, s kizárja belőle az idegenszerűt; a régi szavak iránti tisztelet szinte hagyománnyá vált, mind az írók, mind a nép között; mintha éreznék mindnyájan abbéli tehetetlenségöket, hogy azok helyébe jobbat tudjanak tenni! Minő erőteljes kifejezésekre találunk az emberi nem bölcsőjénél! Ugy tetszik, mintha az értelem és érzelemre erőteljesebb embereknek a rohanó ifjuság lelkesedésének kifejezésére, azzal inkább

megegyező beszédmód engedtetett volna.⁷⁾ A magyar nyelv is európai életében sem nyelvtani alakot nem fejtett, sem képzővel vagy új gyökkel nem bővült, sőt inkább többeket végkép elfelejtett; egész gyarapodása csak annyi, hogy a szó képzés ősi alaptörvényei szerint, vagy összetétellel új szókat származtatott, vagy szókötésileg új alakokat vett fel, úgy hogy a régi nyelv, ha szótárilag szegényebb is, de ősi formákban gazdagabb volt a mainál. Ha valamely nyelvben változás áll be, „ez csak az által történik, hogy valamely új nyelv, mint phönix egy másik hamvaiból támad fel; s ott is, hol ily utánkövetkezés áll be, mint az olasznál a latinra, az angolnál az angolszászra, a változásra sűrű fátyol van borítva; a nyelv úgy tűnik fel, mint ha magát titokteljes szövedékkel befonta és az átbábozás állapotába átment volna s mi nem látjuk elébb, míg majd nagyobb, majd kisebb szépséggel, de mindig teljesen képezve és átváltozhatatlanul ismét láthatóvá nem lesz.“⁸⁾ Még hozzá azt is látjuk, hogy ezen alapnyelv már magában birta, kebelében rejtette azon szerveket és részeket, melyekből a kifejlett nyelv organismusa felépült. Így van sz. Gergely latin irataiban a „pensare“ (gondolkozni) ige, a régi durva sirköveken „bissit“ „vixit“ helyett. A görögök Latiumba áthozták tudományukat és művészetüket és Róma elsajátította, de — jóllehet körmondatának simaságot kölcsönzött, — egy új időt vagy hajlítást, szótárába egy segédszócskát, alphabetjébe egy betűt sem vett fel. A fogalmak kifejezéseiben és a nyelvtani szerkezetben annyira szűkülködő chinai nyelv, miért nem törekedett azon képzettséget létre hozni, mely nekünk a beszéd megértéséhez elkerülhetetlennek látszik? miért nem kölcsönzött a zsidó jelen- vagy más, nyelvtanában hiányzó időket idegen nyelvtanokból, miután nyelvet oly nehezen lehet megérteni? miért nem talál fel vagy vesz át magánhangzókat, s ne kinlódnék a pontokkal?

(Folyt köv.)

Kinyilatkoztatás és hitregészet.*)

I. Apolló mint Mózes és a Messiás.

De tán nagyon sokat is összefoglalánk e pontban; lássuk tehát az ott érintettek valódi értelmét. A hitregében Latona, a Messiás anyja ellen az Évát képviselő Junó ingerli föl a Pytho alatt rejlő nagy sárkányt, az ördögöt;¹⁰⁾ a minthogy valóban az Éva bűne

7) Cantu, I. 150 lap. 8) Wiseman i. m.

*) Szemelvények Fülöp Alajos. „A klasszikai hitregészet fölfejtése“ című kézirat művéből. 10) Apoc. 12. 9.

miatt szerze az Isten ellenségeskedést a kigyó és a Messiás anyja között,¹⁷⁾ minek következtében az ördög mindig a nő, a Messiás anyjának, sarka után leselkedett.

Junó, a hitrege szerint megátkozta az egész földet. Az Ur Isten is az Éva bűne miatt vala kénytelen — ha szabad így szólanom — átok alá vetni a világot, mondván: „Átkozott legyen a föld te miattad“.¹⁸⁾

Az pedig, hogy a dühös Junó felbőszítése folytán a Latona üldözésére küldött iszonyu sárkány nem akarta megengedni, hogy Latona méhben lévő terhétől megszabadulhasson; a szentírás eme szavait is kifejezik ugyan: „Megsokasítom gyötrelmeidet — Éva — és méhbefogadásod bajait; fájdalommal fogsz szülni gyermekeket.“¹⁹⁾ De leghivebben kifejtve és földerítve találjuk azokat a Titkos látások könyvében; hol ezeket olvashatni: „Nagy tünemény láttaték az égen, egy asszony a naptól — Apollótól — körülvéve, kinek lábai alatt vala a hold... Terhes lévén és a szüléshez közelítvén — mint Latona — kiáltoz vala, minthogy a szülés fájdalmától kinoztaték. Ezenkívül más tünemény is láttaték az égen: egy igen nagy, veres, hétfejű és tizsarvu sárkány — mint Python, melynek fején hét korona vala, megjelenék... s a szülő asszony előtt megállá, hogy mihelyt szülne, annak gyermekét felfalná. És fiu gyermeket szülvén, ki valaha minden nemzetekét vasvesszővel vala kormányzandó, fia Istenhez s az ő fejedelemszékéhez ragadtaték. Az asszony pedig elfuta a pusztába, ahol neki Isten jóvoltából lakhely készített vala.... És nagy háboru támadá az égben; Mihály és az ő angyalai a sárkány ellen riaskodának... s ama nagy sárkány, ama régi kigyó, ki ördögnek és sátánnak mondatik, ki elcsábítja az egész világot és bűnre ingerli, angyalaival együtt a földre levetteték. Azután erős szótat hallék az égben, mely ezt mondá: Most nyilatkoztaték ki ami Istenünknek üdvözítő ereje és országlása, s az ő Krisztusának hatalma“²⁰⁾ stb. Mikből mindenki láthatja, hogy itt tulajdonkép oly dolgok beszéltek el, melyek jobbára a világ teremtése után kevésidővel történtek; milyen a kevély angyalok bukása s az égből levettetése, továbbá a Messiás és anyja rövid jellemzése, stb. Kevéssel alább pedig a nevezett szent könyvben ezeket olvashatni: „A sárkány pedig látván, hogy a földre levettetett, üldözni kezdé az asszonyt, ki fiu gyermeket szült vala. Az asszonynak tehát két nagy sasszárny adaték, hogy elrepülhessen a neki rendelt pusztá lakhelyre, hol... a kigyótól bártorságban élheté.“²¹⁾ — mint az Apolló anyja a számára rendelt Delos szigetén. — Ugy hiszem ide sem kell a kérdéses hitregészeti pont felfejtési ügyében több okoskodás.

Ha továbbá azt mondja a hitrege, hogy a Python nevű sárkány által szörnyen üldözött Latonát a könyörületre gerjedt Jupiter az északiszél által viteté el a rémszörny elől Neptunhoz: ugy az eredeti tiszta valóságban

is az mondatik, hogy a Massiás anyjának a könyörület Istene sasszárnyakat ada, hogy azok segítségével az őt szörnyen üldöző sárkány elől a neki rendelt pusztá lakhelyre repülhessen — mint pusztának kelle lennie a nevezett alkalommal Delos szigetének is, akkor emeltvén az ki a tenger mélységéből.

Itt azt mondhatná ugyan valaki, hogy hát miként függ össze a hitregében említett északiszél a szentírásban említett sasszárnyakkal? Ezen eltérés, ugy látszik, hogy csak külsőleges, csak látszatos; s valószínűleg az Aquilo=északiszél és Aquila=sas szavak fölcsereléséből keletkezett.

Latona egy palma-olaj-vagy bor ostyánfa alatt szülé Apollót. — Ezen fák általában mind a békeségnek és dicsőségnek a jelképei, s így ezek is mind Jézus Krisztusra, a békeség Fejedelmére, a Felséges-és Dicsőségre emlékeztetnek. Innen van, hogy a Messiás és az ő csudálatos szent anyja az isteni kijelentésbényakran jelképezetik ilyesmik által; így például: a Noé galambjának zöld olajága-, a Bálóám által jövendőt kiralyi vessző, az Áron újból kivirágzott vesszeje-, a Jesse törzsökéből kihajtandó vesszőstb. által. Apollónak mint a Messiás képviselőjének fa alatt történt születésére nézve nevezetesek a Messiás anyját ábrázoló örökszűz arának az isteni Jegyeshez — a Messiás és Szentlélekhez — intézett eme szavai is: „Ott, azon almafa alatt költöttelek fel téged, hol téged méhben fogadott vala anyád, hol téged szült vala a te szüldő.“²²⁾

Nagyon feltűnő a hitregének azon állítása is, hogy a Messiás anyját jelelő Latona iker magzatokat szült, Diánát tudniillik és Apollót. Azonban, ha a dolgok valódi állását körülményesen tekintjük, ezen pont sem hozhat zavarba bennünket, miután tudjuk azt, hogy Diána maga is legesleginkább a Messiás örökszűz anyja helyett szerepel a hitregészetenben, s miután a hitrege maga is elismeri, hogy Diána, noha iker-testvére vala Apollónak, de azért mégis csak hamarább született Apollónál; sőt látjuk azt is, hogy Diána a Messiást ábrázoló Apolló születésekor már mint bába és dajka forgolodik Latona körül, holott mi Diánáról nem olvasuk sehol, hogy ő is, mint Minerva, egészen kifejlödvé jött volna a világra,²³⁾ mikből tehát önként következik, hogy Diána nem lehetett iker testvére Apollónak, hanem legfőlebb is az eredeti bűn nélküli fogantatás és születésre nézve állítottatott fel a kérdéses viszony Diána és Apolló között, vagyis a második Éva és a Messiás között. Diánának illetén Apollóhoz való viszonyára czéloznak szent Kázmér eme szavai is:

„Szüz! örülj, ki az ördögi cselektől megmenthetél,
Igaz testben, természetben, midőn Istent nemzhetél.
Nemzedékkal, mennyeivel érintetlen gyarapszol,
Terhesülve s mitsem veszve szemérmed virágából;
Mert mi voltál, az maradtál; érintetlenül szüél:
Azt dajkáltad, azt szoptattad, akitől teremtetél.“
(Folyt. köv.)

17) Genes. 3. 15. 18) Genes. 3. 17. 19) Genes. 3. 16. 20) Apocalypsys. 12. 21) u. o.

22) Cantic. 8. 5. 23) Szerv. ad Virg. Aen. l. 3. v. 73. — Spenhem. ad. Callimach. l. c. v. 255.

T Á R C S A.

Hit, remény és szeretet.

Három árva kis leánya
Elindult a nagy világba;
Ez a három kis gyerek:
Hit, remény és szeretet.

Hit-s reményre rá se néztek,
Senkit ők meg nem ígéztek;
De az igaz szeretet
Tá-t karokra lelhetett.

Itt is, ott is körülfogták,
Szeretettel átkarolták,
Ifju ép úgy, mint a vén
Átölelték a szegényt.

Én is annak vagyok rabja,
Akarva vagy nem akarva
Oh isteni szeretet
Ne is hagyj el engemet!

Renyei.

Csik vészes napjaiból.

(Történeti beszély.)

(Folytatás.)

„Ne hidje, egy cseppet se hidje urambátyám, hogy elmúlt a vész, sőt közelebb van most az, mint valaha. Amint Somlyó mellett jöveik találkoztam a királybíróval Xantussal és több nemessel, kik épen Somlyó felé tartottak, hová Nizet páter által hivattak össze fontos hírek közlése és tanácskozás végett. Én is hozzájok szegődtem, részt vettem a tanácskozásban s ott hallottam azt, mit mondandó vagyok s mi eléggé fontos arra, — hogy urambátyám szétbocsátott fegyvereit minél gyorsabban újból összegyűjtse és Ilonát nagynénjével együtt biztosan helyre szállíttassa.“

„Nó hát csak beszélj, öcsém, talán ti is elhittétek ama kósza híreket, miket a réműlet terjeszt?“

„Korántsem; valódi tényeket beszélek, melyek biztos tudomáson alapszanak. A somlyói zárdának egyik confratere fr. Didacus, kit rég elveszettnek hittek, a tegnapi visszakért. Számos éven át tatár fogságban sínylődvén, természeti tanulékonysága által a tatár nyelvet is elsajátítá, mi helyzetén egy kevésse segített úgy annyira, hogy a tatár khán tolmácsává választotta. Ő ez új hivatalban annyira színlelé azt, hogy valódi renegáttá lett, hogy gyűlöli a magyarokat és hogy mennyire óhajta e „kutya“ faj kiirtását, hogy a khánnak tökéletesen kegyébe jutott, ki őt mint a vidéket ismerőt a multkor betört tatár csapattal kémkedni küldötte, ki valóban áruhában Csikba jött és itt is maradt. Nagy volt a bámulat, midőn a régmeghaltnak hitt Didacus előkerült. Ő mint magától érthető csak színlelé a tatárok előtt a magyar hit és nemzet gyű-

lölségét; évek óta remegve várta a percet, midőn az átkozott rabszolgaságból végkép megszabadulhat. Mint olyan, ki jól ismerte a tatár viszonyokat, elmondotta Nizet páternek a dolgok valódi állását, melyet aztán a sietve összegyűjtött nemesekkel és a királybíróval közölt is ez. A tatársereg korántsem csak egy rabló csoport, hanem 1200 főből áll, a multkor beütő csoport csak előcsapata ama zömnek, mely talán holnap, talán ma itt lesz. Ugyan azért — mint Somlyón is megvitattuk az ügyet — a gyors cselekvésre és erélyre legnagyobb szükségünk van. Egész Csikban népfelkelés hirdendő, mindenki kössön kardot s vagy elüzni a fenyegető viszályt, vagy dicsően meghalni a csatában.“

„Ha ez igaz, öcsém, akkor én is azt mondom — a gyors eselekvés elkerülhetlen. A fehérszemélyeket minél hamarább Somlyó felé kell indítani. Hej Fekete, Sugár, Laczkó! „kiáltott ki az udvarra, hol egy csomó fegyveres összegyűlve beszélgetett“ gyorsan lóra kell ülni, mindenik gyűjtse össze csapatait, a fegyverfogható nép a falvakból gyorsan tömörüljön; nők és gyengék azonnal huzódjanak Somlyóra. Nincs egy percznyi idő a késedelemre. Pista fiam, fogj be gyorsan a kocsiba!“

„Mí baj az Istenért!“ szolt besohanva Ilona nagynénje, egy tisztos kinézésű matróna „Jézus, Mária! tán már itt vannak a tatárok? Jaj nekünk, végünk van!“

„Még nincs mindennek vége, néném asszony“ bátoritá Kálnoky „még nincsenek itt a tatárok, de minden perczben itt lehetnek. Gyorsan menekülni kell! Mentéket és kendőket nem kell elfelejteni, mert hideg van oda künn. Gyorsan Ilonám, gyorsan urambátyám fel a kocsiba.“

„Ti csak menjetek, gyermekeim, gyorsan, nekem kötelességem itt maradni“ szolt az alkapitány. „Vajjon a vezér elhagyhatná-e hűtlenül népét? Eleget éltem, forogtam százszor is a hálál torkában, Isten mindig megőrizett. Csak ti legyetek biztosságban, „meg tudom én magamat védeni.“

„Oh atyám, kedves édes atyám“ rebege a nagy zajra bejött Ilona, oh ne küldjön el magától: engedje meg, hogy osztozzam sorsában, avagy jöjjön velünk, szívem szétrepeztené a bizonytalanság és sorsa fölötti aggály. Ne féltsen kedves atyám engem, ereimben az ősi székely vér esőrgedez s ha kell, tudok én is kardot forgatni, s a gyilkos ellenség szívébe méríteni lesz erőm az utolsó perczig. Csak engedje meg, oh atyám hogy oldala mellett maradjak.

„Eredj leány hóbortaiddal, nem gyermek játékról van itt szó, hanem életedről, mely nem csak a tiéd, hanem jegyesedé is. Én nyugodt leszek, bármily sors érjen; bízom öcsém nemes szívében és bátorságában. „Hanem hallgass csak, miféle zaj van oda künn?“

„Fegverre, fegverre!“ Hangzott az utcákon. „Fusson ki merre tud, jönnek a tatárok!“

„Jézus Mária ne hagyj el!“ szolt az ifju „sejtelmem megvalósult, itt vannak a tatárok hamarább, mintsem gondoltam volna. Gyorsan menekülni, ha még lehet! Ilonám, szerelmem, ne vonakodjál követni engem, talán még megelőzhetjük az ellenséget.“

„Jézus, Mária!“ hangzott az utczákon s a nép tolongva szaladott kifelé a mezőkön. Busan kongottak a féltre vert harangok s a falu végén felgyújtott házak már füstölögtek. A tatárok „Allah“ kiáltása mind közelebb hangzott. A szerencsétlen nép jajveszékelve futott, zürzavarban emberek, állatok egymásra tolongva egymást akadályozák a menekülésben. Késő volt azonban minden menekülési kísérlet. A zsákmány vágyától feltüzelt tatárok irtózatossal rohantak a szegény menekülőkre, vágván, vasszíjra fűzven nő, férfit, gyermeket, aggot. Ellenállásról szó sem lehetett, a rémület elbénítá a tagokat, gyengévé tevén a kart; csak itt-ott küzd egy-egy erőteljes férfi az egyenlőtlen harcban, de nem sokáig; tiz tatár rohan egyre, egy dárda avagy nyíl átfurja a hő keblet, e ötlelenül hanyatlík le a kar, piros vér festi be a havat. Csak egy kis csoport áll még, hősiessen visszavérven a támadást s ez az alkapitány fegyvereseivel és szolgálival Ilonának megmenekülését kívánván eszközölhetni. Nézték a halált megvető hősiességet! Egy tiz ellen küzd, villámsebesen forog a kard halált osztva mindenfelé, nem egy tatár sohasem fogja meglátni többé Krim rónáit. Az alkapitány oldala mellett ott harcol az ifju Kálnoky, nemes lova rugja, harapja az ellent, míg gazdája buzogányával veri be a tatár koponyákat. A kör közepén ott ül Ilona néjével kocsiban nyugodtan szemlélvén a küzdelmet, csak ajka rebeg olykor ima szavakat. De hiába való minden, a tulnyomó erőnek ellenállni lehetetlen; mindinkább szűkül a hősök kis köre, csak egy pár küzd még; az alkapitány oldalába nyíl fúródik, ingadozik lován, diadalkiáltással rohan rá az ellenség s egy perc alatt kötözve a tatárok hatalmában van. Tulfelől a menekedni törekvő kocsira tör egy más csoport, egy pillanat alatt a lovak leszurva, s Ilona néjével együtt megkötözve van. Irtózatossal kiáltást halat az ifju Kálnoky, az ellen legsűrűbb tömögére felé ront, emberfeletti erővel utat tör magának, jobbra, balra villámsebesen vagdalkozva. Mint egy mithosi félisten előtt, önkénytelen féltre vonul előtte mindenki s mialatt a figyelem az elfogott alkapitány és leányára van irányozva, kimenekül a körből, s tova száguld, mint a gondolat Somlyó felé. (Folyt. köv.)

Kisebb közlemények.

— **Korona-gyűlés.** Folyó hó 9-én Brassóban korona-gyűlés volt. Hogy eddig nem volt tartható: a phisikai nehézségek okozták, kerületünk szétszortasága ismeretes. Most azonban, miután a vasut hálózatai a közlekedés nehézségein valamit könnyitettek, kerületi esperes Nságos és főt. Moller Ede apátplébános Urunk május hó 27-éről keltezett szívélyes meghívó levele alapján a tavaszi korona gyűlésre igen szép számmal jelent meg a kerületi papság. Mintegy tizennyolczan voltunk a helybeli plébánia lak ebédülő termében. Ő nagysága bölcs nevezetése alatt — a korunkban fellemerült események, ügyek és bajok megbeszélése végett — egybe gyűlve.

„Dicsértessék az Ur Jézus szent neve“ hangzott ő nagysága ajakán igen kitűnő beszédje beköszöntőjeül,

melyből a magasztos eszmék és válogatott szavak gyönyörű fűzésében azon kedves meglepetést, melyet ő nagyságának a várákozás feletti tömeges megjelenés okozott, azon édes örömet, melylyel a megjelenteket, mint kedves testvéreit az Urban üdvözölni kegyeskedett, azon szakavatott felosztást, mely a gyűlés megbeszélendő tárgyait sorozta; öröm — s meghatótság közt hallhatók kiragyogni.

Mindenek előtt, minthogy kerületünkben jegyző nincs, ideiglenes jegyzőnek közfelkiáltás utján főtisztelendő Vargyasy Ferencz főgymnasiumi igazgató ur választatott meg.

Erre a tárgysorozat kezdetét vette elnök ő nsága kegyeletes előterjesztése folytán mélt. és főtisztelendő Lónhart Ferencz ujonon felszentelt püspök urhoz üdvözlő felirat hódolat teljes küldése legmélyebb tisztelet s kiváló öröm közt elhatározatván az ő nagysága által már eleve készített kitűnő tollu felirat olvatatott fel, mely szóról szóra hangzik:

Méltóságos püspök Ur!

Mélyentisztelt Urunk és Pártfogónk!

Az erdélyi egyházmegye huzamosb idő óta aggályteljesen nézett a jövőbe. Áldott lelkü agg Főpásztorunk ő excja egészségének jelentékeny megrendítése általános részvételt keltvén, lelki gyermekeinek buzgó főhásza szálltak Ég felé a jó atya felgyógyulásáért esedezvén. Idő multával általános lett a nézet, hogy püspöki Coadjutor fog egyházmegyénk részére kineveztetni. Nemsokára megindult a tervezgetés, találgatás. Jeles, érdemduş egyházférfiak nevei emlegettettek sokoldalról, társaskörökben úgy, mint hírlapokban. De ezek közül szívünkben csak egy talált teljes visszhangra, csak egy körül láttuk összpontosulni az erdélyi papság és hívek ezreinek ohajait; mert ez egyet mi tisztelni és szeretni tanultuk éveken át.

Láttuk tevékenységét, ügybuzgalmát; ismertük szakavatottságát, erélyét és szeretetreméltó voltát; azért hön ohajtottuk, hogy az erdélyiek bizalmát és szeretetét régen kivított ezen jeles egyházférfi állíttassék agg főpásztorunk ő excja mellé, hogy rendithetlen támaszként biztos kézzel segítse kormányozni egyházmegyénket és éreztesse a bölcs kormányzat áldásait egyházi és világi híveivel egyaránt.

Amit szívünk kívánt, lelkünk ohajtott az teljesült.

Isten és apostoli királyunk kegyelméből egyházmegyénk Méltóságodat látja püspöki méltósággal és joghatósággal felruházottan állani agg főpásztorunk oldala mellett és midőn szíve szerinti Coadjutort nyert agg főpásztorunk ő Excja ezen örvendetes királyi intézkedés feletti örömeiben osztozunk és saját örömezeiteinknek — lelkünk sugallatát követve — koronagyűlésünkben kifejezést adtunk, legyen szabad ezen szerény üdvözlő sorok közvetítése által Méltóságad előtt testületileg megjeleni és hódolatteljes mély tiszteletüket tolmácsolni, kérvén: miszerint őszinte üdvkivánatainkat kegyesen fogadni méltóztassék, melyekhez szívünk leghőbb ohaját csatolni sietünk: vajha sikerülne mindnyájunknak, hogy Méltóságodnak magas tetszését és meglegedését mindenütt és mindenben kinyerhessük és magunknak biztosíthassuk! Az Ég áldja meg! Méltóságodat teljes testi és lelki erővel és malasztjainak

bőségével, hogy püspöki magasztos teendőit mindenkor akadálytalanul végrehajtanja, nemes intentioit érvényre emelnie és mindenben a kívánt legszebb eredményeket elérnie sikerüljön: Isten dicsőségére, egyházunk és hazánk javára, Méltóságod saját lelki öröme; melynek, hogy az emberi kor legtávolabb határáig minél gazdagabb forrásait feltalálhassa, szívünk mélyéből kívánjuk és kérünk a jó Istentől!

Egyébiránt magas kegyeibe ajánlottan hódolatteljes mély tisztelettel öröklünk Méltóságodnak Brassó, 1881. június hó 9-én a sepsi-miklósvári esperesi kerület összes papsága.

Határozat hozatott lap utján tiltakozást tenni a polgári házasság hirhedt dolgában; a keresztség szentsége kiszolgáltatásának már országszerte ismeretes ügyében és a katolikus javak sérelmes kezelése tárgyában; nemkülönben a vadházasságok grassálása ellen óvintézkedések; beszéltettek meg.

Továbbá a közös iskoláknak a vallás- és erkölcsiségre nem épen áldásos befolyásai sajnálattal említettek, orvosszerek ajánlottak. Tárgy több nem lévén a jegyzőkönyv hitelesítésére nagyontisztelendő Jóseffi Imre és Asztalos György főgymnasiumi tanár urak jelöltettek ki.

Hogy a nagyságos házi ur diszebédjén a pápa ő szentsége, dr. Fogarassy Mihály ő excellentiája és Lónhart Ferencz segéd-püspök ur ő méltósága egy szívvel s lélekkel éltetve lönnek: ez kegyeletes fiúi hódolatunk záloga. Brassó, 1881. jun. 15-én.

Emanuel.

— **A kolozs-monostori m. kir. gazdasági tanintézetnél** az 1887²-ik tanévre az I-ső éves tanfolyamban tíz állami alapítványi ösztöndíjas és öt szabadhely megürült.

Ezen helyek elnyeréséért való folyamodványok a következőleg szerelendők fel.

I. Az állami alapítványi ösztöndíjas helyeket illetőleg:

Ezen helyeket az alapítvány értelmében kizárólag csak Erdély vagy kapcsolt részeiben született, iskolai tanulmányaikat sikerrel végzett, vagyontalan ifjak nyerhetik el. Az ösztöndíj áll: teljes élelmi ellátásból, az intézetbeni lakás, fűtés és világításból, a folyamodó által hozandó ág- és törülközőneműek mosatásából, esetleg ingyenes gyógykezelésből és a tanévek alatt tandíjmentességéből.

Az ezen helyekérti bélyegmentes folyamodványokhoz melléklendő:

1. Iskolai bizonyítvány legalább 6 gymnasiumi vagy 6 reál, vagy 6 polgári iskolai osztályról. Több osztályt vagy érettségi vizsgát felmutatók előnyben leendnek.

2. Keresztelő lévél a születési hely s legalább betöltött 16 éves kor igazolására.

3. Szegénységi bizonyítvány.

4. Orvosi bizonyítvány az egészséges, ép testület igazolására.

5. Szülői vagy gyámi nyilatkozat, hogy a folya-

modó részére a szükséges kerti kézi eszközök (késolló, körülbelül 4 frt érték) beszereztetnek s 5 frt, biztosíték érette letéttetik. E biztosíték a tanulónak a pálya végeztével vagy egészen, vagy a rontási érték letudásával visszaadatik.

II. Az intézeti szabadhelyeket illetőleg:

Ezen helyek élvezetében az Erdély és kapcsolt részein kívül születettek is részesülhetnek. A szabadhely áll havi 16 frt 50 kr. élelmi költség lefizetése mellett ugyanoly ellátásból, mint a minőben az ösztöndíjasok részesülnek.

Az ezen helyekérti 50 krral bélyegelt folyamodványokhoz melléklendő:

1. Iskolai bizonyítvány, mint fennebb.

2. Orvosi bizonyítvány.

3. Szülői vagy gyámi nyilatkozat, hogy a folyamodóért a fentebbi szükséglet beszerzésén s a biztosítékon kívül a havi élelmi pénz előlegesen s a félévénkénti 10 frt tandíj pontosan fog fizettni.

Ezen ügybeni folyamodványok f. év július hó 15-éig a m. kir. gazdasági tanintézet igazgatóságához Kolozs-Monostoron (u. p. Kolozsvár) benyújtandók.

Ez alkalommal egyuttal tudattatik, miszerint a tanintézetre küllhallgatók is felvétetnek s számukra a beiratkozási határidő f. év október 1—10-ig tart.

Az intézeti „Szabályzatok“ kívánatra megküldetnek.

Kolozs-Monostor, 1881. év május hó 25-én. Vörös Sándor, igazgató.

Irodalom.

SULLAY.

Kivonatos ismertetés.

II. Rész.

(Folytatás.*)

Igaz-e, hogy a római pápa tévmentessége megváltoztatta az állam eddigi álláspontját az egyház irányában?

V. A pápák államveszélyes cselekedetei. — Immár e kiválóan becses műnek terjedelmes, de szeretjük hinni nem unalmas ismertetésében az utolsó tételhez jutottunk, melyben szerzőnk a hamisítatlan történelem fáklyájával kezében gyönyörűen világítja meg a „sötétnek“ gunyolt középkort, s benne a pápáknak az államok és fejedelmek fölött akkor gyakorolt hatalmát. „A ki a középkori viszonyokat és intézményeket — mondja — akár társadalmi, akár jogi, akár politikai vagy bármely más szempontból helyesen akarja felfogni és tárgyilagosan megítélni, annak mindenekelőtt teljesen bele kell magát élnie azon kornak gondolkozásába, jogfogalmaiba, erkölcsibe, alaposan kell ismernie szokásait, szükségait, ezeknek megfelelő és általános elismerés által szentesített köztörvényeit, valamint ez utóbbiak hatályát, következ-

*) I. a „Közm.“ f. évi 22. sz.

ményeit; szóval teljesen be kell helyezkednie az akkori állapotokba, hogy egész ismerete és ítélete esetlen anachronizmussá ne váljék. Azaz: annak, a ki a középkori pápák politikai hatalmának bírálataiba akar bocsátkozni, mielőtt ítéletét kimondaná, szorgalmasan kell tanulmányoznia e hatalomnak.

a) eredetét, jogi oldalát, minőségét és a mostani állapotokhoz való viszonyát;

b) eszközeit, sanctióját és ennek hatályát.

1. Ugyanazon időben — mondja Deharbe J. — midőn az egyház a római világ teljes romlottságával szemben, valóban csodálatos termékenységgel annyi nagy és szent férfiut nemzett, egy iszonyu vihar fenyegette a magát leélt császári birodalomnak nedves épületét: a népvándorlás. És ki lett volna képes ezen zajongó és romboló barbárnépeket, közöttök a magyarokat is, a béke, rendjog és igazság, a munkaipar és tudomány, a civilisatio és kultura csarnokába bevezetni? A barbár győzők által letiport tehetetlen állam fölség bizonyára nem. De a világ birodalom székvárosában, Rómában még egy másik trón is állott a caesorok trónja mellett, melyen sz. Péternek utóda, a kath. egyház feje, a tévmentes római pápa foglalt helyet. És a pápák érezve a nagy szellemi hatalmat, melynek birtokában voltak, nem maradtak tétlen nézői a világ ezen legnagyobb drámájának. Szavukat emelték föl az általános zürzavar közepette, s apostoli szózatukra csakhamar rendezett életerős államok sorakoztak egymás mellé versenyezve haladva biztos léptekkel a polgárosodás útján a műveltség, tudomány, szabadság és nemes erkölcs templomába.

A természetnek ezen egyszerű fiai, most belátva a jótékony befolyást, melyet a pápaság velök minden oldalról éreztetni meg nem szűnt, szívök hálával telt el életmentőjök szabadítóik, szerető atyjok a római pápa iránt, s ezen hálának kifejezéseül a római pápát osztatlan közmegegyezéssel a fejedelmek patriarchájává, a népek atyjává az országok legfőbb birájává tették, Európának központi és nemzetközi rendes tekintélyévé emelték, kinek ítéleteit senki, még a királyok és nemzetek sem föllebezheték sehová. — A pápák ezen politikai hatalmának jogforrása eredete tehát semmi részben sem volt a vallás és egyház, hanem egyedül csak a politika, a középkori keresztény államok általános politikája, mely azt kívánta a pápáktól, hogy legfőbb birói, az európai areopag örökös elnökei legyenek.

Ez tehát a középkori pápák hatalmának genesisé, mely jogi szempontból is teljesen törvényes és kifogásolhatatlan volt. Századokon át nem is találkozott senki, a ki ennek jogi oldalát megtámadni, érvényét és szentségét kétségbe vonni merészelt volna. Annál kevésbbé, mert ha valaki tekintetbe veszi a középkori fejedelmek és népek szerződészerű viszonyát; számba veszi a jog és szabadság eltiprására hajlandó feudalismus garazdalkodását; továbbá fontolóra veszi azon körülményt, hogy azon időben minden tudomány és művelt-

ség a papságnál volt: és nem feleli, hogy a fejedelmek és nemzetek szerződésének ünnepélyes megkötése: a koronázás mindig az egyházi forum előtt hajtattott végre; hanem meggondolja, hogy a nép nem egyszer zsarnok fejedelmek és császároknak hódoltak, és szem elől nem téveszti, hogy a pápák sokkal kisebb országnak voltak urai, hogysem ezen hatalmukkal a többi országok szabadságát, függetlenségét stb. veszélyeztethették volna; igen, a ki mindezt egybeveti, annak ma is be kell vallania, hogy a középkor a kérdéses nemzetközi főhatalmát nem is ruházhatta másra, mint csak a pápára.

Miután tehát a pápák politikai hatalmának most leirt eredetét és jogszerűségét még a modern kulturharcz emberei sem vonhatják kétségbe, megmondják annak gyakorlatát, mondván: hogy ezen hatalom a népek békéjét megzavarta, s az államok jogait elnyomta. De megczáfolja őket a részrehajlatlan történelem ezen hamis állításukban is. —

Igaz ugyan, hogy a pápák harcoztak és másokat is háborura indítottak; de nem a keresztény népek és államok ellen, nem a jog és szabadság elnyomásáért, hanem a keletről özönlő, s minden rendet, békét, nyugalmat és jólétet felforgató vad hordák, az erkölcstelenség és gonoszság, önkény és orószak, zsarnokság és barbarismus, szóval: a hitetlenség és veszt-hozó tévely ellen. Hosszadalmas volna ennek kimutatására minden egyes történeti tényre kiterjeszkedni. Nyílt tények, mindenki olvashatja, csak elfogulatlanul. Ha pedig azt mondják a kulturharcz vezérei, hogy a középkori pápák az államok jogait elnyomták, ha igazságosak akarnak lenni, vallják be őszintén, hogy csak azon aljogokat nyomták el az államban, melyeket az önkény, az anarchia, a forradalom erőszakoskodó szelleme a közjó rovására, a közsabadság elnyomására, a nemzetek kizsákmányolására érvényre akart emelni. —

Ha végre a középkori pápák hatalmát a modern állapotokhoz viszonyítjuk, úgy találjuk, hogy a középkor institúcióival együtt, melyeket ma a parlamentarismus helyettesít, a pápák politikai főhatalma is eltűnt, és ezt a kath. egyház és római pápa egyszerűen tudomásul vette, ez ellen soha nem protestál, megszűnt hatalmát nem reklamáta soha. Így állott az ügy egészen a vatikáni zsinatig. És vajjon a vatikáni zsinat csupán dogmatikus döntvényével, melylyel a pápa egyházi főhatalmát és hiterkölcsei tévmentességét állapította meg, de azt semmi más ügyekre, és annál kevésbbé politikai cselekményekre ki nem terjesztette: változtatott-e a dolgon valamit? Épen semmit. Ezt kell tehát szem előtt tartanunk, ha helyesen megítélni akarjuk, vajjon gyakorolhat-e a pápa az ő egyházi főhatalmával és tévmentességével veszélyes befolyást a modern államokra? Azt hiszszük, hogy a pápa mai szellemi főhatalma nemcsak nem veszélyes az államokra nézve, hanem tekintve a napról-napra félelmesebb alakban jelentkező társadalmi mindennemű betegsége-

ket, igen is üdvös gyógyszer. melynek hatályosabbá tételére, nem egy józanul gondolkodó fő kívánja ma is ezen szellemi főhatalmat a középkori nemzetközi politikai főhatalommal ujból párosítani. —

A pápa szellemi főhatalmával a kulturharcz emberei, mint afféle közömbös természetűek csak kibékülének, de annak eszközeit, sanctióját és hatályát, — vagy hogy ezen hatalom magáról még élet jelt is ad: azt már el nem viselhetik. A kiközösítésről van szó. Ez most a mumus, melytől az állam függetlenségét, szabadságát, fönnségi jogait féltik a modern kulturharczos államférfiak. Nézzünk egy kissé közelebről a szeme közé. —

(Vége köv.)

A napi események köréből.

— **Jótékonyág.** Nagyméltóságú dr. **Fogarassy Mihály** püspök urunk ő excellentiája a gy.-szt.-miklósi lat. szert. rom. kath. templom számára 14 drb kereszt-uti állomás képet, Nagyváradon készült nagyon csinos, aranyozott fakerettel á. 30 frt kegyeskedett adományozni. Továbbá a nagyszebeni irgalmas nővérek intézetének kibővítésére ujból is 2000 frtot utalványozván, azonkívül a helybeli sz. fer. rendü zárda megrongált templomának helyreállítására 7—8000 frtot méltóztatott előirányozni.

— **Nsgs Lukács Béla** ur, Gyulafehérvár ujból megválasztott országgyűlési képviselője nagyméltóságú **Fogarassy Mihály** püspök urunk részére zalathnai szép lakását a nyári időnyre följánlotta, mit ő Excellentiája kegyesen elfogadni s ha a Főrélmények engedik, igénybe vételét is megígérni méltóztatott. Ugyancsak a derék képviselő ur szép jelét adta a tudomány és nevelés iránti meleg érdeklődésének, midőn a gyulafehérvári rom. kath. nagygymsium részére. — hol tanulmányait végezte, az országgyűlés összes nyomtatványait 1872—1878-ig, több más közérdekű nyomtatványokkal együtt adományozni sziveskedett.

— **Papszentelés.** A végzett negyedéves papnövendékeket ml. ft. **Lönhart Ferecz** segédpüspök ur f. július hó 13—17-ig fogja az egyházi rend különböző fokozataira fölavatni.

— **Csődvizsgálatok.** Az erdélyi püspöki egyházmegyében a csődvizsgálatok július 5-én tartattak meg ml. es ft. **Lönhart Ferecz** segédpüspök-nagyprépost ur elnöklete alatt. Jelenvoltak: a ft. káptalan és a vizsgáló tanárok. Megjelent összesen 30 ifju, kik közül fölvetettek: **Agoston Lajos, Léva Gyula, Miklós István, Stabler Bálint, Bordeaux Olivér** az első évi theologiára; **Dima Balint, Héjja Kálmán, Návrádi János** a második bölcsészeti osztályba; **Korodi Péter, Vass Albert, Bálint**

György, Mártonfy Sándor, Kádár József, Ágostha Balázs az első bölcsészeti osztályba. Összesen tehát 14. Sajnos, hogy részint szembaj, részint a hadkötelezettség miatt sok jeles ifjut el kellett utasítani.

— **Érettségi vizsgálatok.** A kfehérvári püsp. Lyceumban az érettségi szóbeli vizsgálatok f. évi 27. 28. napjaiban tartattak meg. Vizsgálatra jelentkezett 20 nyilvános és 1 magántanuló. Éretnek nyilvánítottatott egyszerűen 17, visszavetett 3 óra három, félére 1.

— **Necrolog.** **Lajos Mózes** sz. fer. rendü áldozár, türkösi hely. lelkész a napokban több évi buzgó lelkeskedése után az Urban elhunyt. A ő. v. f. n.

— **A Lurdes-i kegyhely** számára a főrangú urhölgyek kezdeményezése folytán közadakozásokból készült magyar zászló a budapesti egyetemi templomban közszemlére van kitéve. A magyar szent zárndoklatnak vezetőjévé köztudomás szerint ml. és ft. **Nogáll János** fölsz. püspök ur nyeretett meg. — **Méltó hódolat** nyilvánulása ez a „Regnum Marianum“-nak „Nagyasszonya“ iránt, melyben minden hü magyar vallásos kebel osztozik.

— **Az erdélyi rom. kath. irodalmi társulat** választmánya f. július hó 11-én délelőtt 11 óraker gyűlést tart, melyre a t. cz. tagok meghivatnak.

— **A valódi emberbaráti szeretetnek**, ugyszintén a nevelés szent ügye iránti meleg érdeklődésének igen szép jelét adta nt. idősb. **Péterfy József** cs. madarasi plébános ur a legközelebb is, midőn három csikszent-simoni illetőségű jó indulatú és tehetségű ifju számára a csikszömlyői finővelendél 5000 frtot helyezett el örökös alapítványul. Az ily nemes tett azt hisszük nem szorul gyöngye szóbeli dicséretre. Több ily lelkes barátot a nevelésnek!

— **Helyreigazítás.** Legutóbbi jelentésomben sajnos tévedés folytán igen kellemetlen tollhiba csuszott be, a mennyiben az általam összeállított jubileumi „*Veszerkönyv*“-ből 3 példánnyal nem 2, hanem a 80 krnak megfelelő 4 intentio elvállalása fejében szolgálók Gyulafehérvárt. Dr. **Tódor J.**

— **Pályázati hirdetés.** A károlyfehérvári püsköki lyceumi nyomda folyó 1881-ik év október 1-jétől nyílt pályázat utján három évre kiadatik. A nyomda áll egy teljesen felszerelt gyorsajtóból és a vidék igényeit teljesen kielégítő betű és egyéb készletekből.

Az évi bérllet összege hatszáz frt, melyet bérlő évnegyedenként előre köteles befizetni. További feltételek megtudhatók **Balog Elek** püsp. lyc. igazgatónál Gyulafehérvárt a várban, hová egyuttal a pályázatok is 1881. aug. 20-ig benyujtandók. **K.-Fehérvárt, 1881. jul. 1-én.** **Balog Elek**, püsp. lyc. igazgató.

Szerkesztői üzenet.

— **K. P. Gy.** A „Szinelődások“ lapunk szinpadán ily alakban nem adhatók; de eddigi becses működéséhez méltó munkái mindig szivesen látott vendégek. —

— **Sz. D.** Miskolcz. Kénytelenek vagyunk alapszabályaink érvényét a 3 évi tagsági kötelezettségekre nézve fenntartani, minthogy nem tőlünk függ e kötelezettség alól valakit fölmenteni. —

Kiadja: Az erdélyi rom. kath. irodalmi társulat. **Szerkesztőbizottság.** Felelős szerkesztő: **BIRÓ BÉLA** Szerkesztőtársak. **BALOGH IGNÁCZ, CSERNI BÉLA, CSISZÉR JÁNOS, DR. TÓDOR JÓZSEF.**

Nyomatott a püsp. lyc. gyorsajtóján Gyulafehérvárt. (Klüger B.-nál.)